

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ТВОРЧИСТЬ Л. М. БОДНАРУКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Досліджено основні етапи життя і творчості диригента, керівника камерного хору ім. Д. Бортнянського, педагога, громадського діяча Л. М. Боднарука в контексті розвитку української духовності Чернігівщини. Доведено вагомість його внеску в розвиток духовного життя регіону 80-рр. ХХ — першого десятиліття ХХІ стст.

Ключові слова: Любомир Боднарук, камерний хор ім. Д. Бортнянського, українська національна хорова музика, репертуар.

Исследованы основные этапы жизни и творчества дирижера, руководителя камерного хора им. Д. Бортнянского, педагога, общественно-деятеля Л. М. Боднарука в контексте развития украинской духовности Черниговщины. Доказана значимость его вклада в развитие духовной жизни региона 80-х гг. ХХ — первого десятилетия ХХІ вв.

Ключевые слова: Любомир Боднарук, камерный хор им. Д. Бортнянского, украинская национальная хоровая музыка, репертуар.

Badalov O. P. Creative work of Lubomir Bodnaruk in the context of Ukrainian national spirituality in the Chernihiv region. The investigation of main stages of creative activity by social activist, teacher, conductor, leader of Chamber Choir named after D. Bortniansky L. M. Bodnaruk in the context of development of Chernihiv region spiritual life of 80-ies of XX — the first decade of the XXI cen. are discovered.

Keywords: Lubomir Bodnaruk, Chamber Choir named after D. Bortniansky, conductor, Ukrainian national choral music, repertoire.

У сучасній українській гуманітаристиці набув розвитку напрям вивчення персоналій діячів культури. На думку В. Чернеця, теоретичною основою цього напрямку досліджень має стати “принцип персоналізації — ґрунтовне висвітлення теоретичних ідей, громадянської позиції, творчого оточення конкретних особистостей. <...> Принцип персоналізації висуває ще одну проблему як нагальну — розширення кола особистостей, спадщина котрих має принципове значення для повноцінного відтворення історії української культури” [8, с. 7]. Відтак важливого значення набувають вивчення й осмислення досягнень видатних представників національної музичної культури в контексті духовного поступу України. До таких митців належить видатний диригент, педагог, громадський діяч, засновник і керівник Чернігівського академічного камерного хору ім. Д. Бортнянського, заслужений діяч мистецтв України Любомир Мирославович Боднарук (1938–2009). Вивчення творчого шляху й діяльності Л. М. Боднарука ще не стали предметом уваги науковців, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження. Мета статті — з’ясувати

значення внеску Л. М. Боднарука в розвиток українського духовного життя Чернігівщини.

Не викликає заперечення думка, що упродовж тривалого часу провідну роль у духовному житті української нації відігравав хоровий спів. Починаючи з періоду польсько-литовської доби в історії України, хоровий спів слугував об'єднуючим фактором для українців, чинником самозбереження національної культури. З огляду на релігійне протистояння католицизму й православ'я, хоровий спів був не лише культурним явищем, але й носієм “ідеологічної інформації <...> його можна було, протидіючи тенденціям окатоличування, протиставити католицькому богослужінню з його пишністю, звучанням органу, ластиною, як щось самотутнє і рівноцінне” [2, с. 195].

У перші десятиліття ХХ ст. хоровий спів відігравав важливу роль у духовному житті України. Наприклад, у 1919 р. уряд Української Народної Республіки відправив у концертне турне країнами Європи Республіканську хорову капелу під керівництвом О. Кошиця для популяризації національного мистецтва нової держави. Тобто хоровий спів виконував репрезентативну функцію української нації. Згодом цей період змінився етапом боротьби з так званою “церковщиною” в музиці, а насправді — з академічним хоровим співом а cappella.

У післявоєнні роки відбувається поновлення хорового руху країни. Виникає безліч аматорських хорових колективів. Але на зміну академічній приходить народна манера співу. Народний артист України В. Іконник зазначає, що “ми штучно пересадили на свій національний ґрунт манеру співу хору імені П'ятницького” [5, с. 17].

Розвиток хорового виконавства Чернігівщини в другій половині ХХ ст. відповідав загальнодержавним тенденціям. Хоровий рух регіону представляли самодіяльні хори, серед яких був, за словами доктора мистецтвознавства В. Рожка, “знаменитий у колишньому СРСР Заслужений народний хор “Десна”, який став флагманом у хоровій творчості <...> Чернігівщини” [6, с. 3–4]. Оскільки в регіоні не існувало професійного хорового колективу, аматорський хор “Десна” з 1951 р. представляв хорову культуру Чернігівщини на теренах СРСР та за кордоном.

Відродження багатовікових традицій академічного хорового виконавства на Чернігівщині розпочалося з появою в регіоні досвідченого хормейстера Любомира Мирославовича Боднарука.

Л. Боднарук приїхав до Чернігова в 1979 р. сформованою творчою особистістю, митцем, що мав великий досвід творчо-організаторської діяльності. Він здобув освіту у Львівській консерваторії ім. М. В. Лисенка, працював з Гуцульським ансамблем пісні і танцю та численними аматорськими колективами Галичини, які “дотримували академічності в поданні й оформленні звука; так звана народна манера співу їм була не властива” [4, с. 64]. У період хрущовської “відлиги”

Л. Боднарук приєднався до камерного хорового руху, утворивши, одним з перших в Україні, камерний хор міста Галич.

З 1979 р. свої творчі зусилля Л. Боднарук спрямував на розвиток новоутвореного ансамблю пісні й танцю “Полісся” Чернігівської обласної філармонії, дирекція якої запросила його виконувати обов’язки художнього керівника і головного диригента колективу. Найголовніша новація, яку впровадив у діяльність ансамблю Л. Боднарук — надання пріоритету академічній манері співу в роботі хорової групи “Полісся”. Це зумовило унікальність ансамблю в хоровому житті України, адже інші державні колективи культивували народне звучання.

“Полісся” гастролювало всіма регіонами України, в містах Білорусі, Російської Федерації, Чехословаччини. За чотири роки ансамбль під керівництвом Л. Боднарука дав майже тисячу концертів, був відзначений Чернігівською обласною премією ім. О. Десняка. Незважаючи на гучний успіх у публіки й визнання фахівців, у 1984 р. “Полісся” припинило своє існування. Л. М. Боднарук називав основною причиною розформування ансамблю невиконання ним указівки обласного керівництва щодо зміни стилістичного спрямування ансамблю: “Дехто з обкомівських чинуш став вимагати, щоб хор співав “по-народному”, за манерою Черкаського хору. Академічний спів, мовляв, не характерний для Чернігівщини! <...> Я був проти й відмовився руйнувати своїми руками те, що своїми ж руками створював” [9, с. 12]. Ю. Афанасьєв таке явище характеризує як прояв “уніфікації культурних форм життя, <...> нівелювання національних ознак культурного життя через культивування і нав’язування уніфікованих стереотипів” [1, с. 200].

З 1984 р. Л. М. Боднарук працює заступником директора з навчально-виховної роботи Чернігівського музичного училища ім. Л. М. Ревуцького. Для того, щоб залишитися в хоровому виконавстві, Любомир Мирославович очолив хор училища і вніс до його навчальної діяльності концертно орієнтований стиль роботи. Перші концертні програми колективу хормейстер сформував із творів на слова Т. Шевченка. Майже на десять років традицією хору під керівництвом Л. Боднарука стали щорічні подорожі до Канева, де студенти виступали з концертами в день перепоховання поета. Поступово Любомир Мирославович сформував широкий різностильовий репертуар колективу, основою якого стали програми, присвячені творчості українських композиторів: М. Лисенка, К. Стеценка, А. Веделя, О. Кошиця, Л. Ревуцького. Результатом діяльності Л. М. Боднарука стало неодноразове отримання студентським хором звань лауреата національних і міжнародних хорових конкурсів.

Розуміючи важливість наступності в мистецтві, що зумовлює розвиток традицій академічного хорового виконавства, Л. Боднарук, як голова обласних відділень хорового товариства ім. М. Леонтовича й

Українського фонду культури, ініціював заснування дитячих хороших фестивалів “Сонечко” (1990) та “Свято хору” (1995) і сприяв відкриттю хороших класів у школах естетичного виховання Чернігівщини, що суттєво збільшило кількість залучених до хорового життя дітей. Продовженням ініціатив митця стало заснування ним у 1996 р. першого на Чернігівщині професійного колективу з академічною манерою виконання — камерного хору ім. Д. Бортнянського.

Під керівництвом Любомира Боднарука камерний хор став лауреатом кількох національних і міжнародних конкурсів, гастролював Україною, в Росії, Німеччині, Польщі, був відзначений наданням статусу “академічний”.

Любомир Мирославович сформував різноплановий репертуар колективу, що містив зразки хорової музики XVI–XX ст. Але пріоритетом творчої діяльності хору диригент визначив пропаганду найсучаснішої української хорової музики. Л. Боднарукові вдалося налагодити тісні зв'язки з Національною спілкою композиторів України. На декілька років камерний хор ім. Д. Бортнянського став творчою майстернею українських композиторів, які довіряли Любомиру Мирославовичу підготовку прем'єр своїх творів для авторитетних міжнародних фестивалів “Київ-Музик-Фест” і “Музичні прем'єри сезону”, в яких камерний хор брав участь протягом 1998–2003 рр. Твори Я. Цегляра, Л. Дичко, Л. Колодуба, В. Мужчіля, О. Некрасова, В. Мартинюк, С. Луцьова й багатьох інших українських композиторів мали своє перше прочитання колективом Л. Боднарука, що вивело камерний хор ім. Д. Бортнянського в авангард хорового життя України.

Аналіз концертних програм хору свідчить, що з понад трьохсот творів, які долучив до репертуару Л. М. Боднарук, вітчизняним авторам належить більше двохсот. Колектив виконував і твори західноєвропейських авторів. Музика російських композиторів представлена епізодично декількома творами. Широка репертуарна палітра камерного хору дозволила Л. М. Боднаруку представити слухачам амбітний проект “Україна музична”, що містив монографічні програми з творів Д. Бортнянського, М. Леонтовича, М. Лисенка, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, сучасних українських композиторів. Реалізація проекту “Україна музична” продемонструвала широкому загалу етапи розвитку хорового мистецтва України, сприяла популяризації хорового мистецтва в регіоні. Останнім великим проектом Л. Боднарука став концертний тур районними центрами Чернігівщини з програмою “Вінок українських народних пісень”, що відбувся у 2008 р. Любомир Мирославович згадував, як “відчув, що люди спрагли за справжнім мистецтвом! Боявся, що публіка не зрозуміє деякі твори, але все сприймали чудово” [3, с. 4].

Важливою складовою діяльності Л. М. Боднарука з розвитку духовності Чернігівщини була його педагогічна робота з мистецькою молоддю, зокрема: долучення студентів музичного училища до роботи

в камерному хорі. Безперечно, процес навчання студента у викладача-керівника творчого колективу, в контакті з професійним хором, створював відчуття духовної єдності зі своїм наставником. Любомир Мирославович, виховуючи майбутнього музиканта, вів з ним розмову на рівних, що викликало в студентів відчуття великої відповідальності, спонукало їх до постійного творчого зростання і вдосконалення. Це надавало Л. М. Боднарукові можливості продовжувати у своїх учнях багатотисячолітні традиції української хорової культури та постійно долучати до навчального процесу твори сучасних українських композиторів, розвивати їх.

Таким чином, можна констатувати, що творча діяльність заслуженого діяча мистецтв України Л. М. Боднарука, розпочата на ґрунті львівської диригентської школи М. Колесси, була спрямована на поширення й культивування національних традицій академічного хорового виконавства. Становлення митця відбувалося в період розвитку камерного хорового руху, поява якого стала реакцією діячів хорової культури на хрущовську “відлигу”. Дійсно, процес реабілітації жертв репресій, часткове повернення імен та творів митців “розстріляного відродження” розширювали обрії української культури. Завдяки цьому сформувалася система власних творчих критеріїв і взірців. У контексті розвитку національної культури найзнаменнішою подією “відлиги” стала поява генерації митців нового спрямування, народжених у другій половині 30-х — на початку 40-х рр. — “шістдесятників”, котрі, за словами Ліни Костенко, “становили високовольтну лінію духу і хотіли її передати наступним поколінням” [7, с. 13]. До цієї когорти належав і Л. М. Боднарук. У хоровому мистецтві новації “шістдесятників” утілилися у виникненні камерних хорів, що відновили національні традиції академічного хорового виконавства початку ХХ ст. Одним з перших засновників камерних хорів в Україні був і Любомир Боднарук, котрих створив камерний хор у Галичі.

З 1979 р. свою “високовольтну лінію духу” Л. М. Боднарук продовжує розвивати в Чернігові на посаді керівника ансамблю пісні й танцю “Полісся” обласної філармонії. Зважаючи на це, природно, що Любомир Мирославович обрав академічне звучання провідною виконавською манерою “Полісся”. Продовженням поширення Л. Боднаруком національних традицій академічної хорової культури на Чернігівщині можна вважати роботу митця зі студентством і його ідеї з розвитку дитячого хорового виконавства (відкриття хорових класів у школах естетичного виховання та заснування хорових форумів “Сонечко” і “Свято хору”).

Вершиною творчої діяльності Л. М. Боднарука стало створення камерного хору ім. Д. Бортянського в 1996 р., що можна розглядати як фактор відродження національної духовності Чернігівщини в контексті процесів розбудови незалежної України. Аналіз географії гастролей та концертного репертуару камерного хору доводить, що

на посаді керівника колективу Любомир Мирославович спрямовував зусилля на вкорінення національних традицій академічного хорового виконавства в регіоні через уведення до духовного життя величезного масиву української хорової музики, насамперед нової композиторської творчості. Фактично, Л. Боднарук започаткував процес свідомої популяризації хорових творів сучасних українських композиторів серед аудиторії. Також у програми колективу диригент вводив широковідомі хорові твори різних жанрів та стилів.

Діяльність Л. М. Боднарука з розвитку національних традицій академічного хорового виконавства значно вплинула на активізацію хорового життя Чернігівщини, що відбилось в діяльності студентського хору “Світич” Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, який виник 1993 р., й у засадах роботи камерного хору Чернігівського військово-музичного центру Сухопутних військ України, що діяв у 2003-2012 рр.

Отже, спробуємо визначити перспективи подальших досліджень означеної проблеми. Не викликає сумнівів те, що творча діяльність Любомира Мирославовича Боднарука на Чернігівщині в період 1979–2009 рр. сприяла розвитку української духовності регіону, що відбилось у відродженні й поширенні національних традицій академічного хорового виконавства, появі нових феноменів духовного життя. Подальше дослідження діяльності Л. М. Боднарука може тривати в напрямі з’ясування його творчого методу, особливостей роботи хорових колективів, які він очолював, аналізу педагогічних напрацювань митця, дослідження виконавської і педагогічної діяльності його учнів. Вивчення означеної проблематики сприятиме узагальненню мистецького спадку Любомира Мирославовича Боднарука, дозволить відтворити цілісну картину регіонального хорового життя, значно збагатить уявлення про розвиток духовного життя Чернігівщини як одного з важливих культурно-історичних центрів України.

Список літератури

1. Афанасьев Ю. Етностиль у контексті етнокультурної, національної та глобалізаційної парадигм / Ю. Афанасьев // Мистецтвознавчі записки : Зб. наук. праць. — Вип. 19. — К.: Міленіум, 2011. — С. 197–202.
2. Бадалов О. Витоки професійної музичної освіти в Україні XVI–XVIII століть / О. Бадалов, І. Палкін // Актуальні проблеми музичного і театрального мистецтва : мистецтвознавство, педагогіка та виконавство : збірник матеріалів науково-методичної конференції. — Вип. 3. — Х., ТОВ “Стиль”, 2001. — С. 195–199.
3. Клименко В. І хор на вашу честь заспіває... / В. Клименко // Україна молода. — 2009. — 8 грудня.
4. Лига В. І проросте посіяне зерно: Євген Вахняк: людина, митець, педагог / В. Лига. — Львів : Дивосвіт, 2001. — 112 с.
5. Орел Л. Г. Ми просто йшли... : спогади / Упоряд. Л. Г. Орел, Л. І. Яценко. — Ніжин : Гідромакс, 2010. — 320 с. : іл.

6. Рожок В. І. Обласканий піснею / В. І Рожок // Без пісні життя безголосе: життєвий і творчий шлях заслуженого працівника культури України Г. М. Драгинця / Упоряд. О. П. Бадалов. — Ніжин : Аспект–Поліграф, 2011. — С. 3–4.
7. Тисячна Н. Ліна Костенко: “Не судити, а думати!” / Н. Тисячна // День. — 2011. — 23 вересня.
8. Чернець В. Г. Принцип персоналізації у теоретичному аналізі історії культури / Чернець В. Г. // VII Культурологічні читання пам’яті Володимира Подкопаєва “Культурна трансформація сучасного українського суспільства” : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. — К. : ДАКККіМ, 2009. — Ч. 2. — С. 7–13.
9. Яновський О. Маестро / О. Яновський // Гарт. — 2008. — 6 червня.

Надійшла до редколегії 12.09.2013 р.